

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

Цаволик О.В., Пукалова Н.В.

студенти,

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

Науковий керівник: Січко І.О.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Інститут педагогічної освіти

Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПРИРОДОЗНАВСТВО»

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей. Екологічна криза вимагає від суспільства нових реальних підходів до навчання та виховання. У цьому аспекті важливого значення набуває антропоцентрична парадигма екологічного виховання, яка передбачає нові моделі поведінки щодо природного довкілля. Система виховання в сучасній школі передбачає формування в учнів умінь аналізувати явища природи, розуміння місця людини в світі, бережливого ставлення до її багатств як середовища існування усього живого на планеті Земля. Індивід має вміти осмислювати екологічні явища і розумно взаємодіяти з природою.

Важливий вклад у вирішення проблем екологічного виховання школярів та студентів внесли вчені-педагоги: А.Н. Захлебний, І.Д. Зверев, І.Т. Суравегіна, Н.А. Пустовіт, Г.П. Пустовіт, Б.І. Харченко та інші. Роботи цих вчених пов'язані із розробкою концептуальних положень екологічної освіти і виховання й методикою їх здійснення при викладанні природничих дисциплін.

Вирішенню важливих питань професійної підготовки майбутнього вчителя до екологічного виховання учнів присвячені праці І.Д. Бега, Л.С. Виготського, І.А. Зязюна, В.С. Лутая та інших.

Теоретичні засади екологічного виховання (принципи, джерела) розглядаються у дослідженнях В.С. Крисаченко, Д.І. Струпнікової, Л.М. Гош, та ін. Проблема екологічної освіти молодших школярів висвітлювались у працях: Т.М. Байбари, Н.М. Бібік, Н.А. Пустовіт, А.М. Кмець, Н.В. Жук, В.М. Маршицької та інших. Однак проблема розвитку екологічного мислення молодших школярів у педагогічній науці остаточно не визначена.

Мета статті: розглянути особливості формування і розвитку екологічного мислення учнів початкової школи у процесі вивчення курсу «Природознавство».

У психолого-педагогічній літературі на сьогодні ще немає єдиного підходу до визначення поняття «екологічне мислення», що ускладнює дослідницьку роботу в цьому напрямку. Говорячи про «мислення», науковці мають на увазі «процес опосередкованого й узагальненого відображення у мозку людини предметів об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях» [4].

Говорячи про формування екологічного мислення учнів початкових класів важливо брати до уваги як вікові, так і індивідуальні особливості, риси характеру, ставлення до навчання, потреби і здібності суб'єктів навчання. Лише за цієї умови вчитель зможе забезпечити свідоме і повноцінне сприйняття дитиною навчального матеріалу, сформувати у неї правильне відношення до навколишнього середовища.

Наукові й моральні ідеї бережливого ставлення до природи закладаються і формуються у процесі навчання на уроках, а їх подальший розвиток, розширення і поглиблення удосконалюється в позаурочній діяльності.

Провідну роль в розвитку екологічного мислення молодших школярів відіграє предмет «Природознавство». Дана дисципліна забезпечує природничо-наукову основу для розуміння взаємозв'язків у природі й формування екологічної культури учнів [1].

Говорячи про «екологічне мислення» ми маємо на увазі пізнавальний процес опосередкованого і узагальненого відображення людиною явищ екологічної дійсності в їх істотних екологічних зв'язках і екологічних відношеннях.

До основних характеристик екологічного мислення відносяться: занепокоєність станом середовища; мобілізація моральних ресурсів; здатність до ідентифікації джерела загрози і породжуючого її соціального суб'єкта; визнання здорового та безпечного середовища

існування суспільною цінністю; індивідуальна мобілізація, тобто усвідомлення необхідності особистої участі у колективних діях; когнітивна мобілізація, тобто формування готовності до дій на основі осмислювання інформації про ризики та небезпеки і, нарешті, формування у людства нового-екологічного мислення [6].

Екологічна свідомість розвивається на основі отримання знань про природне середовище, в результаті чого відбувається перетворення знань в переконання людей. Надалі саме переконання, що виступають в своєму синтезі як переконаність в необхідності охорони та оздоровлення оточуючого середовища, збереженні природних ресурсів, обумовлюють ціннісні орієнтації та установки людей, їх свідоме, відповідальне ставлення до природи [5].

В свою чергу, висока екологічна свідомість стимулює пізнавальну активність людей, що спонукає оволодівати новими екологічними знаннями та використовувати їх з метою покращення оточуючого середовища, раціонального природокористування. Тобто, в процесі розвитку суспільства відбувається формування системи уявлень людини про саму себе та оточуюче середовище.

Пізнання навколишнього світу можливе через пізнання зв'язків і залежностей, які в ньому існують. Досить часто їх називають екологічними, оскільки вони відображають взаємовідносини живих істот з навколишнім природним середовищем. Такі зв'язки існують реально, але помітити їх не завжди легко, а отже, і пізнати. Психологи А.А. Алдашева, В.І. Медведєв та інші зосереджують увагу на тому, що розвивати екологічну свідомість доцільно з дошкільного віку, оскільки зазначений віковий період онтогенезу сприятливий для розвитку пам'яті, мислення, а ці, в свою чергу, активізують отримання знань про зв'язки і залежності в природі. Крім того, дітям молодшого шкільного віку властиві такі риси як цікавість, допитливість, спостережливість, котрі розвивають потребу в пізнанні, а завдяки цьому – свідомість [2].

Суб'єктивне ставлення до природи визначається особливостями мислення, властивими молодшому шкільному віку. В цьому віці дитина не чітко диференціює своє «Я» і оточуючий світ, суб'єктивне та об'єктивне, переносить на реальні зв'язки між явищами світу власні внутрішні спонукання. Своєрідні уявлення молодших школярів про світ являються наслідком поверхових узагальнень, котрі робить дитина в процесі взаємодії зі своїм оточенням. Несформованість пізнавальної сфери призводить до антропоморфізму

(дитина пояснює всі причинно-наслідкові зв'язки, що існують в оточуючому середовищі, за аналогією з явищами, які існують у людському середовищі) та артифікалізму (уявлення, що всі об'єкти та явища довкілля створено людьми для власних цілей) у ставленні до природи [5].

Разом з тим виділяємо напрямки формування екологічної свідомості: перший – традиційний (класичний). Щоб знання не зникали безслідно, а міцно закладались необхідно проводити цілеспрямовану роботу в школі та вдома на заняттях, прогулянках, під час спостережень тощо. Під час спостереження важливо сформуванати у дітей уявлення про рослини та тварин як живі істоти, показати взаємозв'язки, які існують в природі.

Наступний напрям – нетрадиційний, який включає: метод проблемних ситуацій (або пошукову діяльність) та пошук зв'язків і залежностей в усній народній творчості. Серед прикмет, прислів'їв, приказок, загадок є саме ті, які складені людьми в результаті спостережень за природою. За допомогою фольклору, в якому є інформація про зв'язки і залежності в природі, ми можемо формувати екологічну свідомість дошкільників. Також фольклорні твори мають емоційне забарвлення. А саме емоційне сприймання відіграє важливу роль в навчальній діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Використання в процесі навчання природознавства етапів пошукової діяльності дає змогу організувати роботу таким чином, щоб діти навчились самостійно бачити зв'язки в природі, знаходити правильні рішення у проблемних ситуаціях.

Інтерес до природного середовища у дитини виникає мимоволі, без втручання дорослих. Та навчити дітей розуміти мову довкілля, відчувати себе його частиною, ставитися до природного оточення з любов'ю і бережливістю повинен дорослий. У початковій школі оточуючій природі приділяється дуже велика увага, адже ознайомлюючи дітей з нею, вчителі розв'язують цілий комплекс завдань: розвивають сенсоріку, мову і мислення, допитливість і спостережливість; формують перші естетичні переживання і судження, пробуджують прагнення творити довкола себе красу; розвивають реалістичні уявлення та поняття про природні об'єкти та явища, вчать встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між ними тощо [3].

Формування екологічної свідомості повинно відбуватися осмислено, тому, перш за все, дітям необхідні знання про природу,

розуміння зв'язків і залежностей в ній, вміння, які базуються на раціональному природокористуванні та традиціях, які націлені на збереження природи. Пізніше на основі цих знань будуть складатися уявлення про навколишній світ, а також про взаємозв'язки та взаємозалежності в ньому.

Молодший шкільний вік є сензитивним для становлення базових основ психіки та розвитку особистості. Оскільки цей віковий період є вирішальним у формуванні і розвитку майбутньої особистості, батькам та педагогам необхідно враховувати ці особливості та індивідуальні особливості кожної дитини під час навчання та ознайомлення з навколишнім, в процесі формування екологічної свідомості.

Формування екологічного мислення молодших школярів – питання на яке потрібно постійно звертати увагу вчителю початкової школи. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні передового педагогічного досвіду і впровадженню у практику роботи новітніх педагогічних технологій навчання природознавства.

Список використаних джерел:

1. БайбараТ. М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів / БайбараТ. М. – К. : Веселка, 2010. – 334 с. – Б. ц.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. (Психологическое исследование). – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
3. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов на Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
4. Карамішева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика: Посібник для студентів та аспірантів. – Львів: Астролябія, 2002. – 356 с.
5. Львовчкіна А. М. Екологічна психологія. – К. : Міленіум, 2003. – 122 с.
6. Скребец В. А. Экологическая психология. – К.: МАУП, 1998. – 144 с.